

Matarengi - Posten
Medlemsblad No 7 år 2009

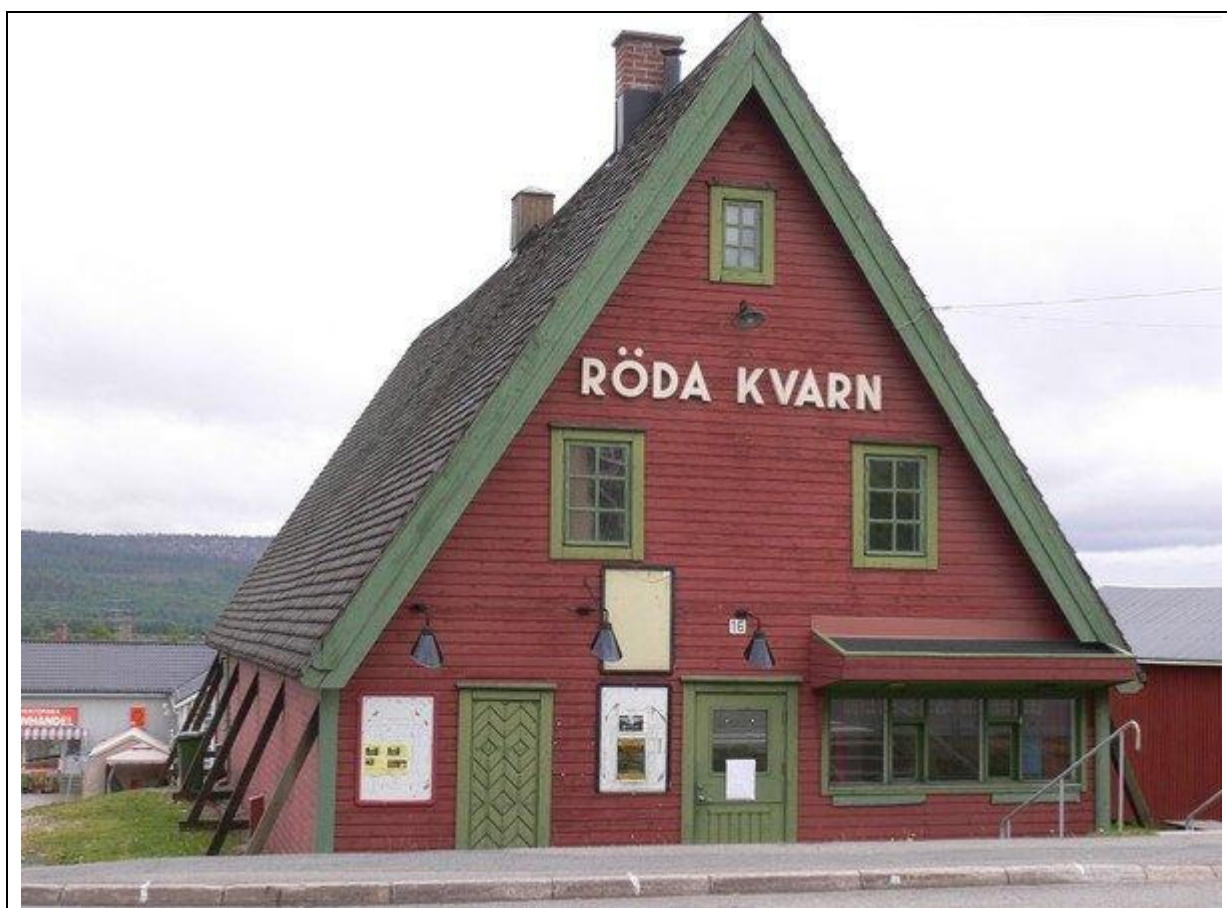

Matarengi Forskarförening

Se 957 31 Övertorneå

info@matarengi-ff.se

I redaktionen: Tage Hietala (utg.), Elisabeth Jönsson och Gunnel Wahlberg

Ordföranden har ordet

Verksamheten rullar vidare enligt vår målsättning. Så har jag inlett mina slutord i många nummer av Matarengi Posten. Så får det bli även i år, bara för att markera en viss stagnation i verksamheten.

Rekryteringen av nya medlemmar går trögt, som i de flesta ideella föreningar.

Dock pågår en förbättring av forskningsarbetet, för speciellt släktforskarna. En ny dator för våra databaser har inrättats och kommer att förenkla inledningen till sökandet på den egna anan – som så envist gömmer sig någonstans i kyrkböckerna. Drygt 150 000 namn – inmatade ur de berömda E W pärmarna och fler blir det när vi är färdiga. Tillsammans med Sture Torikka och Herbert Wirlöf pågår arbetet med att upprätta en emigrantdatabas med flerkulturellt innehåll. Idag innehåller denna bas omkring 12 000 utflyttade från ”Meän Maa”. Kom själva till NKFC och beskåda EMUS, som databasen heter idag.

Samverkan med kollegerna i Ylitornio fortsätter mest dock på släktforskningsbasis. En ny bok i antologin Gabriel Bucht har utgivits där mycket utforskats i våra forskarlokalerna med assistans av ”personalen”. Ni alla Buchtare – boken är mycket givande och spännande.

Slutligen hoppas jag fortfarande på ännu fler deltagare i de trevliga ”forskarkvällarna”. Ingen skall känna sig för okunnig, det finns arbetsuppgifter för alla kompetensområden.

Sören Lejonclou, ordförande

Information

Forskarträffar enligt tidigare är varje torsdag kl 18.00 i forskarsalen.

Digitaliseringen av Erik Wahlbergs material fortsätter med frivillig arbetskraft. Du som gärna vill vara med, anmäl ditt intresse till någon av förtroendemännen.

Som tidigare inbjuds medlemmarna till föreläsningar under våren/hösten, i samarbete med NKFC.

Ny databas EMUS (Elektroniska Emigrant Museet). Databasen utgörs av en aktuell tabell över utvandrare från de svenska och finska tornedalskommunerna.

Aktiviteter år 2009

2009-02-11 Ordföranden Sören Lejonclou, Marita Mattsson-Barsk och Elisabeth Jönsson besökte ”Haparanda-Tornio Släktforskarförening” vid Haparanda – Torneås årsmöte och sammanslagning av föreningarna.

Öppet Hus under släktforskningens dag, lördagen den 31 mars.

Öppet Hus under Matarengi marknad i forskarsalen NKFC 11-12 juli, med visning av släktforskmateriel, sökning via datorterminaler samt med tips om metodik vid forskning av slakten eller hembyn.

Åke Simu inbjöd till bastubad vid Orjasjoki skvaltkvarn före sommaruppehållet. Träffen fick ställas in pga vedstöld vid skvaltkvarnen.

Röda Kvarn

Mitt i Övertorneå ligger Röda Kvarn, som har varit en nöjesanläggning sedan 1915. Den har varit biograf, teater, danslokal och varietéesträd.

Järnvägen kom till Övertorneå 1914 och när arbetena med stationshuset och järnvägsspåren var färdiga, blev det över en del byggnadsmaterial. Affärsmannen Magnus Ström byggde då en nöjeslada av överblivna slipers och brädor mm. Sliprarnas längd begränsade väggarnas höjd och därför fick taket göras högt och brant, vilket gav nöjesladan dess särpräglade utseende.

År 1916 visades den första filmen i byggnaden. Drygt 100 personer rymdes i lokalen. Publikens satt på långbänkar som efter filmen flyttades undan efter sidorna, när det sedan spelades upp till dans.

År 1936 tog Gösta Björnström över byggnaden och i samband med detta gjordes en ombyggnation, med bl.a. sluttande golv och fasta fåtöljer. Fasaden målades röd (den hade tidigare varit tjärad) och byggnaden fick namnet "Röda Kvarn".

Krigsåren 1939-1945 förlades många svenska soldater i Tornedalen för att skydda gränsen. Filmvisningar var ett av soldaternas få nöjen. Röda Kvarn blev en av Sveriges mest besökta biografier. Filmvisningen startade kl. 10.00 och höll på nonstop till kl. 02.00. Under den mest intensiva perioden var ca. 20 personer anställda för att sköta biografen.

Under 1990-talet har Röda Kvarn restaurerats, med 1936-års ombyggnad som förebild. Lokalen har under de senaste åren bl.a. använts av musicerande ungdomar.

Från Tornedalen till Nordnorge.

Utvandringens orsaker.

Den direkta orsaken till utvandringen från Tornedalen till Nordnorge är den stora ofredens tid som inleddes i början på 1700-talet (krigen med Ryssland) och sträckte sig drygt hundra år fram i tiden. Det är de ekonomiska och sociala förhållandena i Sverige under slutet av 1700-talet och en bit in på 1800-talet som hade stor betydelse eftersom Finland efter 1711 (slaget vid Viborg) översvämmades av ryska soldater. Något som hade stor betydelse för flyttningarna var givetvis även krigen 1741-1743 och 1808-1810. Perioden 1716-1743 och även 1810-1812 var det ovanligt kalla vintrar och flera missväxtår i följd. I mitten på 1800-talet blev det ånyo missväxtår och därmed svält.

En kort sammanfattning av orsakerna var således krig, missväxt och som följd av missväxten hungersnöd och svårighet att få arbete så att folk kunde försörja sig.

Innan flyttningen måste personen skaffa sig ett prästbetyg som kunde se ut på följande sätt.

Ett tryckt prästbetyg kunde ha följande lydelse:

"Pigan Sophia Ersdotter Keksi från Torakankorva by är född den 18 Oct år 1823 uti denna församling. Flyttar nu till Konungariket Norrige.

Läser i bok Väl ABC Boken och Luth Cateches Utantill Av katekes Förkl 5 Huvudstycket ... utantill. Skriftenes språk ... Utantill Hustafnan och Botpsalmen .. Utantill.

Förstår kristendomslära..... Försvarligt Bevistat Catech förhören Flitigt

Skriftskola ..Hänstädes år 1839. Den heliga nattvarden sist den 4 sistlidna Oct.

Är till levernet Ärlig och välfrågad. Äktenskap ... Ledig och hinderlös.

Koppor Xlda vaccin Witterlig Kroppsyte Icke

Övertorneå den 4 April 1841. John Wijkström / kmtr.prm"

Som alltid bland emigranter var inte alla som for helt "laglydiga" och därför kunde de inte få något prästbetyg. Bland emigranterna slank även s k fängelsekunder med eftersom de såg chansen till ett nytt liv i Norge.

Vilka for ? I första hand inhysehjonerna, både män och kvinnor, backstugusittare, men även ett antal bondsöner och bonddöttrar lockades att åka.

"Om tillståndet i Övertorneå församling får man en god bild av läsning av kronofogen H. W. Hackzells i Övertorneå skrivelse till länsstyrelsen i Norrbottens län år 1865." (Början citat)

"Till Konungens befallningshavare."

I anledning av Eder vördade skrivelse till undertecknad ordförande i fattigvårdsstyrelsen inom Övertorneå moderförsamling får jag i ödmjukhet tillkännagiva att ett sammanträde med församlingens ledamöter i såväl kommunalnämnden som de utsedda rotemästarna i de bildade försörjningsdistrikten varvid den sorgliga upplysning erhållits, att ehuru missväxten icke över allt kan anses detta år så svår som året förut, är nöden för den fattigare bliven efter allt utseende likväl svårare. Orsaken härtill uppgavs vara att i skogsbygder och många andra för frost ömtåliga ställen missväxten blivit nästan total, ty en del har haft dålig säd och en del sina åkrar odikade, sått dem tidigt, så att vårfrosten skadat, och många uppskjutit med skörden under hopp att åkern skulle mogna; men de kalla nätterna i augusti inträdde plötsligt och förvandlade de gröna och vackra axen till frusna agnar.

En del åter som erhållit av sin jord säd och föda för eget behov komma väl i detta avseende att bärga sig över vintern, men de hava icke tillfälle, att varken utdela därav åt sina behövande grannar eller taga arbetsfolk och därigenom bereda de fattiga förtjänst.

Penningtillgången härstädes har kan man säga alldeles försvunnit. De som ansetts behållna och även som förmögnare hava icke medel och kunna icke utfå sina fordringar. Därigenom uppstår även svårigheter för de fattiga, skaran av backstuguhjon och inhysesfolk att får hjälp av dem. De befinna sig förut i skuld hos hemmansägare, som haft att dela med sig , men nu hava även dessa svårt att draga sig fram.

Denna höst har också varit ogynnsam för tjärbränning emedan snön föll tidigt nog i dessa trakter, så att folk icke hunnit uppbygga stubbar och virke därtill. För övrigt är tjärpriset lågt och förtjänsten blir ringa i anseende till det myckna arbete som därmed är förenat innan varan kan föras till avsättningsorten. Inhyses och backstuguhjon hava icke hästar och icke mat att uppehålla sig i skogarna.

Då tillgång på livsmedel fanns i byarna så fingo de matförrådet på kredit, men numera är icke förhållandet sådant. Fattigare hemmans och nybygges åbor medhinna icke utan biträde av

lejda personer sådant arbete åstadkomma; men då föda brister så kan arbete icke heller utträttas.

Vid sågverken här i kommunen har väl ansetts förtjänst erbjudas och oftast utropats såsom en väsentlig förmån, men den som känner förhållandet närmare har längesen funnit och vet att resultatet blivit det motsatta. Tiden medger icke att utveckla detta ämne, vilket icke heller hör till närvarande fråga.

Vid detta förhållande vet kommunalnämnden inga utvägar huru den skall kunna bestrida fattigvårdsförsörjningen om genom Eder ädelmodiga medverkan att undsättning av allmänna medel utan återbetalningsskyldighet kan erhållas. Undertecknad får dessutom i ödmjukhet hemställa om icke de 400:- Rd. Rmt. som Herr Landshövdingen kommandören och riddaren Bergman uti vördad skrivelse av 25 november förlidet år ynnestfullt hitsände till upphandling av sädeskorn emot återbetalningsskyldighet vid detta års slut kunde umbäras och församlingen undgå att denna summa återbetala.

Övertorneå den 5 december 1865.

Å fattigvårdsstyrlesen i Övertorneå moderförsamlings vägnar”

H. W. Hackzell”(Slut citat)

.
Ankomsten till Norge.

Norska myndigheter var positiva till invandringen från Tornedalen ty i Nordnorge fanns stora glesbefolkade områden och även odlingsbar mark som invandrarna kunde bruka. Jakt-och fiskemöjligheterna var också goda. Invandrarna hade rykte om sig att vara duktiga på att bruka jorden och även att fiska(gällde männen) och kvinnorna behärskade konsten at spinna och väva. En annan försörjningsmöjlighet för invandrarna var Kaafjordens kopparverk vi Altenfjord som låg inklämt mellan fjällen. Här fanns arbete både för män och kvinnor. Här tillverkades bland annat husgeråd som kunde spåras i dåtidens Tornedalen . Dessa föremål hade hemvändande personer sannolikt fört med sig. I mitten av 1800-talet sysselsatte verket cirka 1000 personer . Hälften av dessa var finsktalande och majoriteten av de finsktalande kom från svenska Tornedalen.

Alla invandrarna lyckades givetvis inte klara sin försörjning själva och blev helt beroende av samhällets hjälp.

Uppgifterna är hämtade från Emil Gryms bok ”Från Tornedalen till Nordnorge”.

Bondeskalden Antti Keksi

Antti Keksi eller Anders Mickelsson Keksi, var en enkel allmogeman som bodde i Korva på 1600-talet. Antti Keksi var född omkring år 1622. Han var då uppförd i Kuivakangas by under den del av Mattila-hemmanet som kallas Rantapieti. Antti Keksis far var sannolikt Mickel Mickelsson. Han uppgavs komma från Kaulinranta och blev landsknekt år 1623 i Kuivakangas. Efter hans död gifte änkan om sig med Henrik Henriksson som alltså blev styvfar åt änkans barn med Mickel Mickelsson. Antti Keksis mor är okänd till namnet men troligen från Kuivakangas. Hon kom möjligen från något av de hemman för vilka hans far skrevs ut som knekt. Antti Keksi ingick sannolikt äktenskap omkring år 1641 med en dotter till Henrik Olofsson Nirviä och hans hustru Agnes i Marjosaari by.

Hemmanet Keksi eller Kieksi fick troligen sitt namn efter bergshöjden Keksinrova, eftersom gården byggdes vid bergshöjdens nordöstra sluttning.

År 1669 skrevs Antti Keksi ut som soldat under ”Bruket” (Kengis järnbruk) och är ännu år 1678 omnämnd som knekt. På hemmanet odlade han förutom korn även råg. Antti Keksi tycks även ha varit fjärdingskarl tillsammans med Simon Eriksson Heikkilä (Simu) i Haapakylä. Antti Keksis hustru syns ha levt ännu år 1694 och Antti Keksi själv avled troligen år 1705 vid 83 års ålder. Ur Övertorneå kyrkoräkenskaper för år 1705 citeras: ”Feria 2 Juul efter Anders Mickelsson Kexi Testam. Allenast 15 öre”.

Antti Keksi var inte boklärd och troligen inte heller skrivkunnig men han var däremot en duktig diktare. Keksi diktade på samma versmått som man gjorde i det finska nationaleposet Kalevala och troligen sjöng man hans kväden på samma sätt. Kalevalaversen var allmänt känd i Tornedalen på den tiden. Kväderna fortlevde på så sätt oskrivna från släktled till släktled. Drygt ett sekel efter tillkomsten blev två av Keksis kväden upptecknade av skrivkunnigt folk och de har gjort Keksi känd ännu i vår tid.

Den ena dikten är ett dråpligt skämtkväde om den härjande vårfloden i Torneälven år 1677 och den andra dikten handlar om prästen Nikolaus. Antti Keksi visar prov på en dråplig humor, som går över i satir av fränaste slag. Man behöver bara tänka på vilken obehaglig situation den redan tidigare mindre framstående förkunnaren till präst hade råkat ut för, när det blev bekant att odygdiga barn hade varit framme och förstört bibel, psalmbok, postilla och kyrkohandbok.

NI / DU
 som kommer ihåg denna
 händelse – en krock mellan en
 brandbil och en buss i
 korsningen vid Hörnans Livs.
 Skriv gärna till oss och berätta.
 Årtal. Namn på deltagare m,m,

Keksis kväde om prästen Nikolaus

Uleskolans djäknegosse
 lydde namnet Nikolaus.
 Han blev präst i den församling,
 som bär namnet Övertorne,
 blev dess höge kyrkoherde.
 Djäknens lärdom, prästens lön.

Han fick ej predikan samman,
 läste uselt ur postillan.
 Märkeligt det spordes likväl
 vid en matsmäss minnesvärd:
 När som prästen steg i stolen
 för att klämma ur postillan
 fanns ej ord för predikanten.

Ruskola-barnen, flygande fåglar
 eller Matarinkis usla ungar
 åter sluppit in i prästgår'n.
 Mycket härverk där de drevo,
 Bibeln revo de i bitar,
 plockade itu postillan
 psalmboken de sleto sönder,
 evangelierna åtskiljs,
 togo Matheus med på vägen.

Keksin laulu Nikolaus papista

Oulun koulun teini poika
 Niculaus nimeldä,
 Papix pitähän pääsi
 Ylitornion ymbärinsä
 Kirko herrax korkiaksi
 Teinin tjetä Papin palkka.

Sarna se ej kokkoon sannut
 Postillasta präतिकöitti
 Kumma kului kuitengi
 Matin Päivänä mainittavana.
 Kuin Pappi Pönthön pukeis
 Postillasta painamhan
 Putuit sanat sarna mjeheld.

Ruskolan lapset, lendävät linnut,
 Eli Matarengin parnat pahat
 Pappilhan taas olit pääshet
 Paljon sjellä paha tehnet
 Repinet rikki ramatun
 Pannet postillan palaisixi
 Virsikirjan kappaleixi
 Evangeliumit erinänsä.
 Vienet Mattheuxen myötänsä,
 Oli jo Papill paha mjeli

<p>Mycket mörkt blev prästens sinne, Knappast hel var kyrkans handbok, altarredskapen i ordning.</p> <p>Hören här i kyrkans sexmän! Må församlingen förtälja, var som nu Matheus vandrar, var de helga skrifter skrida. Annars fån I ingen mässa sällskapet runt Särkijärvi, lapska landets närmsta grannar, tröga tionden att gällda, måttliga att lämna matskott.</p> <p>Om och Matti väl är gången kommer Titus i hans ställe med sin hiskligt hårda hetta, har i Kemi redan härjat, hunsat Torneå tillräckligt.</p> <p>Nu vi matsmäss knappast minnas, spillda blev de bästa ordspråk, morgonmässan helt vi miste, helga mannens levnadssaga helt och hållet blivit borta.</p> <p>Lymmelstrecken måste lastas, må de stoppas uti stocken, som ha bibelbladen skändat.</p> <p>Suckarna i kyrkan sorla, gamlas ögon tårar flöda, gummor gråta ganska gruvligt, uti smyg de unga smila.</p>	<p>Tuskin käsikirja kokonansa, Altarin aseet alollansa.</p> <p>Kulkat kirkon kudes mjehet Seurakunta Sanokat Misä Mateus matkusta Jutelevat pyhät jutut? Saarna te ej mutoin sa, Särki jerfven jäsenexet</p> <p>Lapin krannit likimäiset Tingit tiondin tekiät Työlät maskundin maxajat</p> <p>Waikka matti mennyt ljene Kyllä Titus sian tullee Kauhian kovan kimon kansa Kemissä se jo on käunnyt Torunut Tornion tarpehexi</p> <p>Mattia tuskin muisteleemme Van pilas parhat sanan parret, Hukasa hyvä huomen saarna Pyhän mjehen elämäkerta Kokonansa kalina</p> <p>Lasten teot lastettavat Jalkapuhun panetettavat Pyhään Pladein Pilatuxet</p> <p>Jo huokauxet kirkos humisevat Silmät vanhain vuotelevat Ämmät ilkjäst itkevät Nuoret sala naurelevat</p> <p>Jo meni Matti, meniköhön Jo kastuit kirjat kirkoherran.</p>
--	--

<p>Där for matsmäss, låt den fara. Blev ren blöta prästens böcker.</p> <p>Mäls ej mer till matsmäss minne, kryddat tal till andra tider.</p> <p>Du som klockor skraltigt skramlar, sömnens välbetrodde vaktkarl, fast du icke smakar mastskott, intet tionde du slaktar,</p> <p>dock du sädeskappar samlar runt kring hela Övertorne. Öl ger lycka är din lära. Halva lönen vore bättre och en hälft till socknens bardskär smeden, smällaren från Finland, styrman i det helga pörtet.</p> <p>Hej klockare! Skynda ren att sjunga, stäm upp psalmen i din ordning, låt din grova röst nu grymta, låt din sträva stämma stöna, för att ge åt matsmäss amen. Det räcker! Vare nu nog sagt.</p> <p>Översättning av Tryggve Sköld och Erik Wahlberg</p>	<p>Muut' ei nyt mainita Matin muistox Höustöä toistix toimitetan.</p> <p>Kelloin kauhia kålistaja Uskottu unen fiskali, Vaiks ett maskundia maistele Etkäs tiundia tappane</p> <p>Jyväkappoja kuitengin kannat Ylitornion ymbärinsä. Olost' on onnia oppis jälken, Puoli Palkka Parhax olis Puoli pithän puoskarille Suomen sepälle iskeäll Pyhän Pirtin perämjehell</p> <p>Hei lukkari! joudu jo laulamhan Virttäs vuoråstas veisamhan Kjelell karhal kiljuman Äänell angarall ayhkymän Matil ament andaman. Välta! Olkon nytt sanottu.</p>
--	--

Boktips:

Marja Mustakallio (Organist i Övertorneå) har skrivit boken:

Musiikkia Rajalla.

Boken handlar om musik i Tornedalen under 1800-talet.

Adresser till föreningen:

Besöksadress: Matarengivägen 16, 957 31 Övertorneå

E-post: info@matarengi-ff.se

Hemsida: <http://www.matarengi-ff.se>

Styrelsen för Matarengi Forskarförening:**Förtroendemän år 2009**

Ordföranden: Sören Lejonclou

Vice ordförande: Tage Hietala

Sekreterare: Elisabeth Jönsson

Vice sekreterare: Arne Hietala

Kassör: Bror-Erland Härmä

Ragnar Sannemalm

E-post adress

soren@lejonclou.se

thh@stad.overtornea.se

elisabeth.jonsson@overtornea.se

arne.hietala@stad.overtornea.se

bror-e.h@stad.overtornea.se

ragnar.sannemalm@telia.com

Ersättare

Harry Johansson

Marita Mattsson Barsk

Gunnel Wahlberg

Birgit Furmark

Tage Bucht

harryjohansson@hotmail.com

marita.mattsson.barsk@haparanda.se

gunnel.wahlberg@kommun.overtornea.se

olafurmark@msn.se

tagebucht@hotmail.com

Styrelsen för Matarengi Forskarförening hoppas givetvis på fortsatt stöd från medlemmarna under år 2010 och inbjuder alla till våra aktiviteter i Forskarstugan – Nordkalottbiblioteket.

Följ även inbjudningarna i press men framförallt på våra hemsidor, där du också kan följa verksamhetens redovisningar och läsa insändare och upplagda artiklar av ortens forskare.

Medlemsavgiften är 100:00 kr och kan inbetalas på
Sparbanken NORD
bankgiro 5715-0831

Stöd Forskarföreningens arbete med att upprätta en fungerande föreningslokal med god tillgång till "arbetsmaterial", utrustning och lämpliga Internetabonnemang, som underlättar letandet efter Dina anor. Vidare anordnas föreläsningar och studiecirkel.

Lös Ditt medlemskort och kom med i aktiviteterna !